

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ

²Ακαδημαϊκοῦ

¹Ὁμοτίμου καθηγητοῦ

τοῦ Δημοσίου καὶ ²Ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων

ΜΠΟΥΡΤΖΙ*

Τὸ ὄνομα *Μπούρτζι* παράγεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος *burgus*, ὅπερ εἶναι μεταγραφή τοῦ ἑλληνικοῦ *πύργος* καὶ ἐδήλου «*castellum parvulum, quod burgum vocant*»¹.

Ὁ *πύργος* ἐπροστάτευε μικρὸν συνοικισμὸν βαρβάρων συνήθως ἀνθρώπων, ἐστερημένων πολιτικὰ δικαιώματα, ἐγκατεστημένων δὲ καὶ ἀλλαχοῦ μὲν, ἀλλὰ συνήθως παρὰ τὰ σύνορα (ὄν ἡ γραμμὴ ἐλέγετο *limes*) καὶ ἀποζώντων ἐκ τῆς νομῆς ἀγρῶν, οὓς παρεχώρει αὐτοῖς πρὸς τοῦτο τὸ Ρωμαϊκὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἐπειδὴ δηλ. τότε ἡ κεφαλὴ τοῦ μεγάλου κράτους, ἥτοι ἡ πρωτεύουσα πόλις ἦτο πολὺ μακρὰν τῶν συνόρων, ἀν δὲ ταῦτα προσεβάλλοντο ὑπὸ τινος ἐχθροῦ, ἐχρειάζετο πολὺς χρόνος, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἡ εἶδησις καὶ ἀκόμη περισσότερος, διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατὸς καὶ νὰ ἐκκινήσῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ πάσχοντα σύνορα, διὰ τοῦτο ἐξευρέθη ὁ τρόπος νὰ ἐγκαθιστῶνται παρ' αὐτὰ τὰ σύνορα βάρβαροι λαοὶ ἐστερημένοι πολιτικὰ δικαιώματα, ἐφωδιασμένοι ὁμως δι' ἀγρῶν, ἵνα νέμονται καὶ ζῶσιν ἐκ τοῦ προϋόντος τῆς καλλιέργειας τῶν, ὑποχρεωμένοι δὲ νὰ ἀμύνωνται ὑπὲρ τῶν συνόρων καὶ τοῦ κράτους, ἀν ταῦτα προσεβάλλοντο ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀφίξεως τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ (τῶν λεγεῶνων). Τοὺς γεωργοὺς τούτους στρατιώτας διεδέχοντο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἔν τε τῷ στρατῷ καὶ τῇ νομῇ τῶν ἀγρῶν, ἐφ' ὅσον ἐξετέλουν τὸ καθήκον τῆς διὰ τῶν ὄπλων ὑπερασπίσεως τοῦ κράτους.

* Ὁ καθηγητῆς κ. Ἀ. Κεραμόπουλλος, ὅστις διάγει τὸ 86 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀποπέλλων τὸ κατωτέρω ἄρθρον του, συνοδεύει τοῦτο μὲ τὸ ἐξῆς σημείωμα : «Δὲν γνωρίζω, τί δύναται ἄλλοι γέροντες· ἀλλ' ἐγὼ μετὰ μεγάλης δυσχερείας ἐπιχειρῶ νέα ἔργα. Καὶ ἡ ἐμπνευσις ἐμειώθη, καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐξεργασίας χολαίνει. Ἄλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ εἶμαι παρὼν εἰς τὸ Ἀφιέρωμα τῆς Σχολῆς εἰς τιμὴν τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Ν. Ἐξαρχοπούλου, θὰ προσφέρω γραμμὰς τινάς».

1. Veget., 4, 10. Κεραμοπούλλου, Οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ βόρειοι γείτονες 1945, σ. 33, 34.

Ἄλλ' ἦλθεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ στρατιωτικὴ αὐτὴ διάταξις ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τὸ κράτος, οὗ πᾶσα γωνία καὶ πᾶν σημεῖον ἐθεωρεῖτο ὡς *limes* καὶ ἐξησφαλίζετο ἀναλόγως διὰ βούργων. Λέγομεν ἀναλόγως, διότι εἰς ξηρὰς νήσους ἢ παραλίας δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσωσι βάρβαροι λαοὶ ἀσυνήθιστοι εἰς τὸν σκληρόν, ἰδιόρρυθμον καὶ πολλὰς ἐλλείψεις ἔχοντα εἰς βραχῶδεις νήσους ἢ παραλίας βίον, ὡς οἱ ἐντόπιοι.

Ἐἰς τὸ ἱστορικὸς συγγραφεὺς τοῦ 5' μ.Χρ. αἰ. Προκόπιος παρέχει ἡμῖν ὀνόματά τινα βούργων (284—289. Κεραμόπουλλος, ἐνθ' ἀν., σ. 32 ἐξ.) ὡς Στιλιβοῦργον, Ἀλικιανιβοῦργον, Βουργονόβορε, Λακοβοῦργον, Βουργονάλτον, Τουλκοβοῦργον, Σκουλκοβοῦργον, κλπ. Πρβλ. δὲ καὶ τὰ ὀνόματα Καστέλιον, Ρηγινοκάστελλον, Πυργοκάστελλον, Μουτζιανικάστελλον, Καστελλονόβο, Γεσελαφοσσάτον, Πολιοκάστελλον, Ἀντίπυργος, Τετραπυργία, Μονοπύργια, κλπ. Εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα βλέπει τις τὴν στενὴν συγγένειαν τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐτυμολογικῆς χρήσεως τοῦ πύργου καὶ τοῦ βούργου.

Ἡ λέξις βούργον διετηρήθη ἐν Ἑλλάδι· ἐν Κυθήροις ἐσώθη τὸ τοπωνύμιον Μέσα Βούργον¹. Ἄλλ' ἐξετάθη πολὺ εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας καὶ σφύζεται σήμερον ὡς -burg. π.χ. Augsburg, Hamburg, Strassburg, Siegburg, Salzburg (= Σαλτουπύργος ; Πρροκ.) κλπ.

Οἱ κατοικοῦντες εἰς τοὺς βούργους ἢ τὰ βούργα ἐλέγοντο *βουργάριοι*, *burgarii*, καί, διὰ φυσικῆς συναιρέσεως τῶν δύο ἰ τῆς καταλήξεως, *βουργάριοι*. Οὕτω δὲ ὀνομάζονται οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τῶν βορείων Ἑλλήνων (Θρακῶν, Μακεδόνων, Ἡπειρωτῶν). Τοῦτο ἐγένετο ἔπειτα κατ' ἀναλογίαν βούργαροι (ὡς ἀνθρώπων—ἀνθρωποι—ἀνθρωπος, κατοίκων—κάτοικοι—κάτοικος, δημάρχων—δήμαρχοι—δήμαρχος κ.τ.τ.), διὰ δὲ τροπῆς τοῦ ρ εἰς λ βούλγαροι (πρβλ. ἀλέτρι, κλιθάρι, Γληγόρις, παλαθῦρι, πλώρη, ἦλθεν—ἦρθεν κλπ.)². Εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν οἱ *burgarii* κατήντησαν *Bürger*.

Ὅταν δὲ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔδειξε τὴν ἀρέσκειάν της πρὸς τὰ οὐδέτερα ὑποκοριστικὰ διὰ πράγματα μικρὰ τε (μάτι, φρούδι, μαλλί, βελόνι κλπ.), ἀλλὰ καὶ διὰ μεγάλα (ἄμπέλι, χωράφι, βουνὶ κ.τ.τ.), τότε καὶ τὸ βούργο ἐγένετο βούργι(ον), βούργι, *burgi* = μπουρτζι.

Τὸ Μπουρτζι εἶναι πύργος, οἷοι σφύζονται ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον καὶ ἀλλαχοῦ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

1. Kahane, *Italienische Namen in Griechenland*, Athen 1940, σ. 70. Κεραμόπουλλος, ἐνθ' ἀν., σ. 27).

2. Κεραμόπουλλος, ἐνθ' ἀν., σ. 24.